

Andrei BODIU

ORAȘUL DIN MEMORIE

Literatura română din diaspora este, dacă o privim în perspectivă, după chipul și asemănarea celei din țară. Avem adică, în acest spațiu, scriitori de primă mână dar și o liotă de veleitari, unii dintre ei convinși de faptul că, dacă stau într-o țară occidentală, au un loc asigurat în Parnasul patriei. Poate de aici și o anume răceală în adoptarea unor nume de autori dinafara granițelor. S-a vorbit, de exemplu, de provincialismul unei culturi care privește cu mefiență scriitorii din diaspora. În sens invers, literatura română nu poate acorda, prin receptare critică, confirmări unor veleitari de multe ori agresivi.

Nu este cazul lui Ștefan Baciu, un poet ale cărui poezie și viziune despre poezie ar adăuga un plus modernității românești. Pentru o rememorare a vieții și poeziei lui Ștefan Baciu trebuie spus că acesta a fost poet, publicist și memorialist, că a trăit între 1918 și 1946 în țară, pentru a începe apoi un exil pe care-l va încheia, fără a-și mai revedea țara și Brașovul natal, în 1993, în Honolulu – Hawaii. Până în 1945, Ștefan Baciu a publicat nouă cărți de versuri de forme și formate diferite, dintre care cele mai cunoscute sunt *Poemele poetului tânăr*, din 1935, și *Cetatea lui Bucur*, din 1940, ultimul reeditat cu sprijinul Ioanei Pârvulescu, la Humanitas, în 2006. Toate celelalte douăsprezece cărți de versuri ale lui Ștefan Baciu au fost publicate în străinătate, majoritatea la modesta editură Mele, care a aparținut poetului însuși.

Ce vrem să observăm, încă dintru început, este că opera lui Baciu a fost practic necunoscută publicului român începând cu 1947 și terminând cu Revoluția. E limpede că un efort de reintegrare a autorului în istoria literaturii noastre nu poate fi făcut decât dacă se subliniază contribuția originală a acestui autor în contextul select al poeziei interbelice. Care ar fi această contribuție și de ce vorbim despre el la o sesiune care are ca temă diversitatea culturală din Transilvania? Pentru că Ștefan Baciu s-a recomandat neîncetat, în poezie și în memorialistică, ca fiind „brașovean, ortodox, cosmopolit ...”, așadar purtător de *genius loci*, ducând cu sine pe meridianele lumii spațiul-macă al „Copilului de oraș” (titlul unei poezii din volumul de debut).

Ne-am putea întreba, abrupt, câți poeți citadini are poezia română în spațiul interbelic, căruia istoric îi aparține Ștefan Baciu. Unul, al cărui succes peste timp fiind, spune Alexandru Mușina, datorat tocmai caracterului citadin al poeziei sale, este George Bacovia. Ar fi apoi, cel puțin parțial, Ion Mînușescu. Sigur, și avangardiștii sunt, tot parțial, poeți ai orașului. Dacă realizăm însă o balanță între poezia română citadină și cea rurală, putem spune că până târziu, poate până la optzeciști, poezia românească e dominată de un imaginar care ține de spațiul rural. Or, expresia modernității, accentuat urbană, poate fi regăsită în poezia lui Ștefan Baciu. Orașul lui Baciu este și „cetatea lui Bucur” dar și orașul din memorie care este Brașovul. Nu cred să existe un poet român care să fi ilustrat mai intens imaginea orașului din memorie cum e Brașovul din versurile lui Baciu. Brașovul este evocat în poeme disparate, dar este și temeiul unui volum întreg, *Palmierii de pe Dealul Melcilor*¹, publicat de poet în 1980 la editura din Honolulu, orașul din arhipelagul Hawaii la a cărei univervitate Baciu preda. Reamintesc doar că, atunci când publică volumul, poetul era în exil de 34 de ani. Or, ce surprinde de la primul poem „brașovean” este precizia extraordinară cu care este evocat orașul. E o precizie generată, paradoxal, de o puternică intensitate emoțională. Dacă la Bacovia orașul se cere explorat, dar odată „atacat” creează angoasă, pentru Ștefan Baciu *Brașovul din memorie* este un spațiu familiar, deschis, cald.

¹ După Revoluție, sora scriitorului a republicat, în România, întreaga operă poetică scrisă în limba română de Ștefan Baciu, în două volume antologice apărute la editura Eminescu, sub titlurile: I, *Poemele poetului tânăr* și II, *Poemele poetului singur*.

Pe Șirul Rozelor m-am născut
pe strada Vămii m-am dus către școală
pe Târgu Grâului m-am plimbat
– între „Zeidner” și „Tulliu” –
cu muzele cele dintâi.

*Schiță pentru o autobiografie*²

În *Text trocar sau cu bicicleta în amintire*³ poetul enumeră, în spiritul „aventurilor” avangardiste care îi erau familiare, traseul pe care-l făcea cu bicicleta în Șchei. Tensiunea e generată de raportul dintre titlu și text, de acest drum al memoriei, dar și de sonoritatea pe care o au străzile și locurile prin care trece bicicleta, și de știința cu care e tăiat versul.

Valea Oului. Podul lui Grid.
Strada Prundului. Strada Nisipului de Sus
și de Jos.
După Iniști. Groaveri.
Ciocrac. Lunca Plăeșului.
Strada Rochus. După Graft.
Țapul lui Meșotă.
Șirul Țintașilor.
Strada Ecaterinei.
Cacova de Sus
și de Jos.
Între Chetrii.

Tensiunea poetică, în toate poemele care refac imaginea Brașovului e generată, în primul rând, de nostalgie. E nostalgia celui exilat și care are convingerea că nu va mai revedea niciodată Orașul. Sentimentul e exprimat în scurtul poem *Brașov*⁴:

Zidurile numai. Și zăvoarele –
poate.
Turnurile, câțiva brazi,
un castan sau doi: cine știe?
Clopotul Bisericii Negre
și câteva lespezi în cimitire.
Restul e apa care trece.

Poezia orașului din memorie are, la Ștefan Baciuc, un specific unic: ea este rodul unei priviri de la o enormă distanță. Mare parte dintre poemele „brașovene” ale autorului sunt scrise în lunga perioadă în care poetul s-a stabilit în capitala arhipelagului Hawaii, la Honolulu. Mai mult, avem în poemele lui Baciuc o suprapunere de efect între imaginea orașului în care trăiește și a celui din memorie.

Străbate de sub Tâmpa un cânt de saxofon
trei negri mici se plimbă-ncet pe Warte
un sfânt de lavă caldă suie pe amvon
și-un milionar plătește oale sparte.

*Brașov la Tropic*⁵

² *Poemele poetului singur*, București, Ed. Eminescu, 1993, p.126.

³ *Ibidem*, p.122.

⁴ *Ibidem*, p. 115.

⁵ *Ibidem*, p.117.

E foarte posibil ca distanța să fi generat și avalanșa de locuri, nume de străzi și nume de persoane care se regăsește în poezia lui Baci. Am putea spune că există aici o filiație cu poezia lui Minulescu sau a lui Tonegaru, dar diferența constă tocmai în faptul că, la Baci, toată onomastica e pusă în legătură cu Brașovul. Într-o simplă enumerare, poemele amalgamează, frenetic: Biserica Neagră, Tâmpa, Warte, Șchei, Cetate, Groaveri, pe poetul Victor Rath, Pe Tocile, Dârste, strada Morii, apoi nume specifice locului: Chicomban, Bideț, Verdeăț, Mazăre, Gămulea, Curcă, Stinghe, Pitiș, Țânț, Chiroiu, Găitănar, Gal, Țigoiu, Ghițoc. În alte poeme apar Prundul, Junii Tineri, După Iniști, pe de-a întregul o lume care capătă culoare și corp, amintind de vremuri și oameni care nu mai sunt și care dădeau viață orașului. Există și un sens polemic aici, în această memorie îndărătnică. Ea reține tot ce un întreg timp – comunismul – a încercat să șteargă. Iar sensul poetic e cu atât mai accentuat cu cât Brașovului i s-a schimbat, în anii '50 ai secolului trecut, numele în Orașul Stalin și Tâmpa a fost mutilată, numele generalisimului fiind scris din brazil muntelui. *Brașovul din memoria* lui Baci este un oraș românesc, săsesc, maghiar și evreiesc, un oraș european, un oraș deschis pe care îl evocă, așa cum spune în *Declarație de principii*⁶ (și în alte poezii), un „poet al libertății”.

Reevaluarea operei lui Ștefan Baci se poate face dinspre această esențială prezență a orașului în poezia sa. Mai întâi, pentru epoca interbelică, reevaluarea *Cetății lui Bucur*, de exemplu, mi s-ar părea binevenită la fel cum, pentru istoria poeziei românești, imaginea orașului văzută de un spirit urban și cosmopolit până în vârful unghiilor ar fi realmente tonică. Și asta în condițiile în care nu avem decât în Ștefan Baci un „monografist” al marelui oraș, în timp ce avem o puternică tradiție a ruralității și a imaginii ruralității, fie și cu semn schimbat, de la Coșbuc la Liviu Ioan Stoiciu.

Abstract

By birth, destiny and vocation, Ștefan Baci was a poet of the urban life. Born in a town with a combination of cultural diversity and a long history, Ștefan Baci lived all his life only in towns and cities having some degree of cultural and racial variety – so cosmopolitan, as Baci presented to be himself too. When reading some titles of his poetry, it is possible to draw a map of the world. But none of those places has the distinctive characters and the attractive image of beauty like Brasov or Bucharest, where he had spent his youth. Even in Romanian literature Baci's voice is of remarkable and positive attitude, showing not only his missing very much the native country but also his love for people and life everywhere (the towns/cities having always in his memory two separate but overlapping aspects).

⁶ *Ibidem*, p.134 (din vol. *Poemele poetului singur*, apărut inițial tot la Ed. Mele și tot în 1980).